

9. Скопич О.Д. Контроль у системі місцевого самоврядування України : дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.04 / О.Д. Скопич. – К., 2010. – 209 с.
10. Покатаєв П.С. Контроль у системі місцевого самоврядування: теорія та практика застосування : [монографія] / П.С. Покатаєв. – Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2012. – 288 с.
11. Любченко П.М. Муніципальне право України : [навчальний посібник] / П.М. Любченко. – Х. : ФІНН, 2012. – 496 с.
12. Про Рахункову палату : Закон України від 11 липня 1996 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 43. – Ст. 212.
13. Смоляр О.А. Теоретико-правові засади контрольної діяльності у сфері місцевого самоврядування / О.А. Смоляр // Державне будівництво та місцеве самоврядування. – 2013. – Вип. 26. – С. 239–249.

РОМАНОВА А. С.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та філософії права
(Інститут права та психології
Національного університету
«Львівська політехніка»)

УДК 340.12

МОРАЛЬНО-ПРАВОВЕ ІСНУВАННЯ ЛЮДИНИ (ІНТЕЛІГІБЕЛЬНИЙ І СЕНСИБЕЛЬНИЙ ВИМІРИ)

Стаття присвячена особливостям морально-правового існування людини у природно-правовому просторі, де протікає її соціальне життя у взаємодії з іншими індивідами. Аналізуються інтелігібельний і сенсибельний підходи до осмислення самореалізації людини в межах позитивно-правового поля держави.

Ключові слова: людина, право, природно-правовий простір, позитивно-правове поле, інтелігібельний вимір, сенсибельний вимір.

Стаття посвящена особенностям морально-правового существования человека в естественно-правовом пространстве, где проходит его социальная жизнь во взаимодействии с другими индивидами. Анализируются интеллигибельный и сенсигельный подходы к осмыслению самореализации человека в пределах позитивно-правового поля государства.

Ключевые слова: человек, право, естественно-правовое пространство, позитивно-правовое поле, интеллигибельное измерение, сенсигельное измерение.

The article deals with the peculiarities of the moral and legal human existence in the natural and legal space where man's social life takes place in the interaction with other individuals. Intelligible and sensible approaches to understanding of human self-realization within the positive and legal field of the state are analyzed.

Key words: man, law, natural and legal space, positive and legal field, intelligible dimension, sensible dimension.

Вступ. З огляду на те, що основною ідеєю морально-правового існування людини, беззаперечно, є забезпечення гармонійного існування людини в межах природно-правового простору і реалізація її потреб та невід'ємних природних прав, варто розглянути більш докладно особливості такого існування, а також проблему самої людини і права як явища буттєвого й соціоприродного простору. Потрібно дослідити природу і зміст життєдіяльності людини, щоб мати змогу надалі вести мову про конкретні особливості вияву з боку людини її внутрішніх властивостей через правову поведінку в межах і природно-правового, і буттєвого простору.

Проблема морально-правового існування людини цікавила видатних зарубіжних і вітчизняних мислителів і науковців, таких як В. Бачинін, В. Горшенєв, А. Жалинський, В. Лозовой, Ч. Ломброзо, С. Сливка, В. Франкл, Ю. Хабермас.

Теоретики та філософи права, а також соціологи права акцентували увагу у своїх дослідженнях на впливі норм моралі на правову поведінку людини, здебільшого, через її праволомний вияв.

На нашу думку, ґрунтовному дослідженню задекларованої проблеми сприятимуть підходи, в основі яких відчуття й чуттєве пізнання, що опосередковується мисленням (сенсигельний аспект), і надчуттєва інтелектуальна інтуїція (інтелігібельний аспект).

Незважаючи на публікації цих і багатьох інших учених, проблема інтелігібельного й сенсигельного осмислення особливостей морально-правового існування людини залишається актуальною і такою, що потребує глибокого аналізу.

Постановка завдання. Мета статті полягає в тому, щоб з філософсько-правового погляду проаналізувати ті питання, які найбільш дотичні до особливостей морально-правового існування людини в природно-правовому просторі та позитивно-правовому полі держави.

Результати дослідження. Можна впевнено стверджувати, що людина формується й розвивається за законами природи, адже є природною істотою, а також людина живе за деякими надприродними законами, які існують, але які нам можуть бути невідомі. Така подвійна природа людини безпосередньо позначається на розумінні її сутності, поведінки та прав, зокрема і природних.

Існування людини не можна звести до чітких правил і меж, тому що це процес, якому властиві емоційно-інтуїтивні реакції, морально-світоглядні переконання, а також внутрішні етичні орієнтири.

Варто погодитися з авторитетною думкою В. Бачиніна, що людина – це біосоціодуховна істота, котра здатна активно діяти, пристосовуватися до обставин або змінювати їх відповідно до своїх потреб [1, с. 180], а потреби людини не завжди спрямовані в позитивне русло.

Якщо розглядати правове існування людини, то воно має два аспекти: позитивне (правомірне) й негативне (праволомне). Варто пам'ятати, що межа між цими двома аспектами часто є досить умовною. Через один емоційно-спонтанний учинок особа може змінити своє існування з правомірного на праволомне.

Саме тут доцільно наголосити, що морально-правове існування хоча й вважається таким, що відбувається на основі норм моралі, не завжди відповідатиме нормам природного права. Якщо вважати, що норми моралі – це норми, що склалися в суспільстві в результаті розмежування категорій «добро» і «зло», а також визнаються суспільством як певний еталон поведінки, то зрозумілим є те, що такі норми зовсім не досконалі. Наприклад, певною частиною суспільства на конкретному етапі його розвитку не вважаються «злом» абортів, тобто суспільство осуджує такі дії, хоча за нормами природного права – це вбивство. Тому дуже важливо, щоб кожна людина здійснювала свою життєдіяльність на основі норм природно-правового простору, і, як результат, норми моралі в суспільстві теж відповідатимуть нормам природного права.

Людина, як істота суспільна, соціальна, залежить від суспільства, а її формування зумовлене суспільним середовищем. По суті, сама людина є безпосередньо джерелом появи позитивного права в державі, яке, удосконалюючись, активно впливає на її формування й розвиток. Це означає, що людина формує позитивне право на основі власних ціннісних переконань. І якщо людина виховується чи зазнає впливу середовища, де нормою вважається праволомне існування, то вона нестиме цей «негативний» заряд у подальшій своїй життєдіяльності.

Поняття «морально-правове існування» є генезисом трьох ключових самостійних елементів: «мораль», «право» й «існування». Спробуємо схарактеризувати ці поняття щодо життєдіяльності людини.

Мораль – це система поглядів і уявлень, норм і оцінок, що регулюють поведінку людей. Найважливішою функцією моралі є узгодження вчинків окремих осіб з інтересами оточуючих і суспіль-

ства загалом [2, с. 310]. Як бачимо, мораль «покликана» консолідувати суспільство на основі спільних ціннісних переконань. Основою морально-правових орієнтирів людства повинен бути принцип збереження природних прав і свобод кожної людини, а також реалізація власної свободної волі й забезпечення свободи волі всіх членів суспільства.

Щодо права в контексті морально-правового існування людини актуальною є проблема «зразковості» права. Мається на увазі те, що право є зразком належної поведінки. Оскільки зразок завжди асоціюється з правильним і довершеним, то це дає нам підстави трактувати право як довершену систему, що характеризується такими рисами, як гармонійність, доцільність. Право прагне оберігати провідні типові моделі належної соціальної поведінки від руйнівних деформацій. Право чітко проводить демаркаційну лінію між належним і забороненим [3, с. 8]. Особливим виявом природної гармонії у праві можна вважати правову технологію, яка є безпосереднім виявом більш широкого поняття – правової організації. Саме поняття організації має гармонійне навантаження, оскільки дослівно воно перекладається як облаштування, чіткий вигляд; це різновид гармонії як внутрішньої впорядкованості, це «узгодженість взаємодії більш або менш диференційованих та автономних частин цілого», а стосовно права, то це «способи впорядкування і врегулювання дій окремих індивідів і соціальних груп» [4, с. 448].

Якщо розглядати категорію «існування», то вчені дотримуються підходу, за яким існування вважають синонімом буття, а точніше, буття, у якому визначається сутність (не просто бути, а існувати) [2, с. 194].

Морально-правове існування людини має бути правомірною-результативним. Тут варто розуміти, що саме активна правомірна поведінка сприятиме формуванню природно-правових підвалин суспільної моралі. Якщо людина в процесі власної життєдіяльності обирає конформістську позицію, тобто пасивне наслідування прийнятих у суспільстві норм, стандартів, правил поведінки, то таке суспільство приречене на занепад, особливо за умови, що таких людей буде більшість.

Навіть якщо суспільство буде законслухняним, поведінка всіх його членів теж відповідатиме встановленим нормам, але відсутність прогресивного розвитку і процесів ціннісного пізнання норм природного права формуватимуть духовно обділену й неповноцінну особистість. Тільки активна правомірна поведінка, активне правомірне існування можуть сформувати духовно повноцінну людину, котра в процесі самої активної ціннісно-правомірної життєдіяльності прагнучим до осмислення норм природно-правового простору та імплементації їх у норми позитивного права держави й суспільну мораль.

Людина мусить прагнути осмислити і співвідносити норми природного й позитивного права, адже це дасть їй змогу повноцінно реалізувати себе в межах соціоприродного простору. Щодо визначення, розуміння та співвідношення природного права з позитивним розрізняють два підходи.

Відповідно до першого підходу, природне право розуміється як сукупність апріорних моральних вимог, пропонованих позитивному праву, як критична інстанція, що дає моральну оцінку позитивному праву з погляду його справедливості чи несправедливості [5, с. 174].

З позиції другого підходу природне право розуміється як необхідна й незмінна основа чинного законодавства, що не існує поза ним. Тобто, природні принципи шукались усередині чинного права, що розумілося як реалізуюча в історії надприродна ідея права. Такого підходу дотримувалися Аристотель і Гегель [5, с. 174].

За твердженням С. Сливки, природне право – це право, що базується на законах природи, які є ідеальними. Щоб відчувати гармонію правового явища, необхідно поєднати позитивне і природне право. Пізнання людиною дійсності буде повним та об'єктивним лише в тому разі, коли вона навіть підсвідомо зіставлятиме свої дії, висновки із законами природного права [6, с. 79].

Цивілізоване суспільство, основане на силі природного права, а не на праві сили, має адекватно визначити єдині «правила гри», що в ідеалі є загальними основами соціального буття, і точно їх дотримуватися. Звичайно, на сьогодні актуальними є глобалізаційні ідеї й у державному, і в правовому аспекті, але неможливо досягнути позитивних результатів у цьому процесі, коли ігноруватимуться природно-цивілізаційні основи людського буття та співіснування.

Однозначно, що досягнути ідеалу неможливо, адже людина сама не ідеальна. Та, зрештою, така необхідність також є спірною. Мабуть, не варто перетворювати людей у роботів, що чітко дотримуються навіть найбільш ідеальних правил. Набагато ціннішим буде суспільство, котре розвивається синергетично. Уся життєдіяльність людей у такому суспільстві відбувається на основі хаотичних

процесів, упорядкованих нормами природного права. Своїми, можливо, інколи й помилковими, але активними діями людина розвиває увесь природно-правовий простір. Вона пізнає його нові норми та закони, котрі привносить через власні ціннісні орієнтири в суспільство, формуючи моральні установки людства.

Очевидно, що все соціальне життя людини протікає в природному просторі. Людині потрібно враховувати просторові відносини, спільні для всіх форми орієнтації у світі, щоб регулювати правову діяльність суспільства.

На нашу думку, новою тенденцією збереження гармонійної цілісності природно-правового простору є глобалізаційні процеси щодо позитивно-правових полів, тісно пов'язані з глобалізацією соціального простору в межах соціоприродного. Як відомо, для сучасного світу характерна глобалізація соціальних процесів, пов'язана з перетворенням людства на єдине органічне ціле. Зауважимо, що потрібно розрізняти глобалізацію та зрівнялівку, адже глобалізаційні процеси у праві повинні спрямовуватися на ціннісно-правовому єднанні всього людства, не зачіпаючи духовних і моральних переконань кожного.

Зрештою, надмірна глобалізація може призвести до втрати самобутності правових систем, народів і кожної людини зокрема. Потрібно пропагувати моральні цінності, що є такими для всього людства (цінність життя людини, її честі й гідності, взаєморозуміння між людьми різних політичних та релігійних поглядів, мирне розв'язання всіх проблемних питань тощо). Такий підхід сприятиме формуванню гуманного морально-правового «середовища» розвитку людини.

Важливо зазначити, що в питанні про природу людини, її морально-правове існування важливо зрозуміти ще й природу праволомної поведінки людини і шляхи її усунення. Особливість такої проблеми полягає в тому, чи закладено причини праволомної поведінки людини в самій природі людини. Ствердна відповідь на це питання означає, що праволомну поведінку не можна перебороти, а боротьба з нею за допомогою позитивного права й закону безперспективна. Або ж, навпаки, причини праволомної поведінки людини перебувають поза людиною та пов'язані з конкретно історичною формою її існування. Простіше кажучи, праволомна поведінка людини зумовлена не її незмінною природою, а конкретно історичними, соціально-економічними умовами, у яких вона живе. Тому, хай як це банально не звучить, однією з причин праволомної поведінки є соціально-економічна нерівність людей. І, відповідно, як тільки цю соціально-економічну нерівність буде подолано, зменшиться й відсоток праволомної поведінки.

Однозначно, чинник соціально-економічної нерівності людини негативно впливає на формування морально-правового середовища її розвитку.

Аналізуючи причини праволомної поведінки людини, дослідники найчастіше аргументують, нерідко й виправдовують таку поведінку відсутністю в людини достатніх соціальних умов життя (погане житло, низька зарплата, відсутність освіти тощо), тобто відсутністю практичної реалізації соціальних гарантій, за дотримання й реалізації котрих будуть усунуті й причини праволомної поведінки.

Такі твердження вважаємо не достатньо обґрунтованими. Наприклад, злочини вчиняють не тільки соціально незахищені люди, а й люди, які соціально забезпечені, тож фактор соціальної незахищеності не є показником праволомної поведінки людини. Більше того, слушною є думка, що людина з нижчим майновим статусом не «зіпсута» благами цивілізації, а тому не має можливості, ні фінансової, ні фізичної, учиняти певні праволомні дії, адже змушена думати про роботу, щоб забезпечити собі належні умови проживання, а також звертається часто до Бога по допомогу й намагається не порушувати норм моралі, релігійних норм, а отже, і норм природного права [7]. Як свідчить історичний досвід, нів жодній країні з найвищим рівнем соціального забезпечення злочинність ліквідувати не вдалося. Виходячи зі сказаного, питання про мінливість чи незмінність людської природи завжди було і є центральним у філософії, соціології, психології, правознавстві.

Значною проблемою для формування морально-правових устоїв існування людини й суспільства є активна праволомна поведінка, притаманна особам із яскраво вираженим антигромадським спрямуванням і стійкими праволомними атитюдями. За такої поведінки людина не просто усвідомлено порушує норми права, а й активно шукає підстав для порушення суспільних норм або створює такі ситуації, за яких і вона сама, і навіть оточуючі поводитимуться праволомно [8, с. 64]. Така людина нехтує нормами моралі не тому, що через певні переконання вони (норми) видаються їй не досконалими, а тому, що такою є її життєва позиція.

Окремо треба наголосити на такому різновиді, як випадкова праволомна поведінка [9, с. 62]. Вона притаманна людям, у яких переважає ціннісно-правова орієнтація, але за певних обставин вони

можуть діяти праволомно. Варто зауважити, що досить часто такі дії є помилковими і згодом людина це усвідомлює й намагається виправити свою поведінку. Така поведінка, як правило, має емоційне забарвлення у вигляді афекту, гніву, а також легковажного та безвідповідального ставлення до суспільних ціннісних орієнтирів і власних обов'язків.

Завжди треба пам'ятати, що не можна ставити на людині тавро злочинця, порушника суспільних норм тощо. Кожна людина слабка за своєю природою. Навіть найжорстокіший злочинець може змінити свої аморальні щодо суспільства переконання і стати на шлях виправлення, коли цьому сприятимуть оточуючі його люди. Не завжди та людина, що за певних обставин оступилася, гірша за того, хто під зовнішнім виглядом моральної досконалості приховує аморальні вчинки й думки.

Висновки. Морально-правове існування людини залежить від неї самої та від оточуючих її осіб. Задати вектор цього процесу може сім'я, школа, професійний колектив тощо. Не потрібно забувати, що жодні суспільні ідеали, у тому числі правові, не матимуть цінності, якщо вони суперечитимуть нормам буттєвого та природно-правового простору. Людина мусить прийти до розуміння необхідності активного правомірного освоєння світу через власні духовно моральні ціннісні потреби й переконання.

Список використаних джерел:

1. Бачинін В.А. Філософія права : [словник] / В.А. Бачинін, В.С. Журавський, М.І. Панов. – К. : Ін Юре, 2003. – 408 с.
2. Філософський словник / за ред. В.І. Шинкарука. – 3-тє вид., переробл. і допов. – К. : Голов. ред. УРЕ, 1986. – 800 с.
3. Бачинин В. Морально-правовая философия / В. Бачинин. – Х. : Консум, 2000. – 208 с.
4. Организация // Философский энциклопедический словарь. – М. : Советская энциклопедия, 1989. – 814 с.
5. Філософія права / [О. Данільян, Л. Байрачна, С. Максимов та ін.] ; за заг. ред. О. Данільяна. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – 272 с.
6. Сливка С. Українська національна філософія права: антологічний ракурс / С. Сливка. – Львів : Воля, 2001. – 168 с.
7. Сливка С.С. Філософія права : [навчальний посібник] / С.С. Сливка. – К. : Атіка, 2012. – 256 с.
8. Мерлин В.С. Лекции по психологии мотивов человека / В.С. Мерлин. – Пермь : Изд-во Перм. ун-та, 1972. – 236 с.
9. Ушинский Д.А. Формы реализации юридической ответственности / Д.А. Ушинский. – Тольятти : Изд-во ВУиТ, 1999. – 142 с.

ЧУБАТА М. В.,

асистент кафедри історії права та держави
(Київський національний університет
імені Тараса Шевченка)

УДК 340.15(477)

**ЮРИДИКО-ІСТОРИОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО
ЗАКРІПЛЕННЯ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ Й ФУНКЦІОНУВАННЯ
ПРАВООХОРОННИХ СТРУКТУР ЗА ДОБИ ДИРЕКТОРІЇ УНР**

У статті здійснюється стислий історіографічний аналіз історико-правових досліджень сучасних вітчизняних науковців, присвячених проблемі законодавчого регулювання діяльності фінансових, податкових, митних органів і правоохоронних структур за доби Директорії УНР.

Ключові слова: державне будівництво, законодавство, Директорія, УНР, історіографія, історико-правові дослідження.

